Valtiovarainvaliokunnan liikennejaosto

Asiantuntijalausunto HE 109/2024 vp

Kuntaliiton lausunto valtion talousarvioesityksestä 2025 liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalan osalta

Kiitämme mahdollisuudesta lausua liikennejaostolle asiasta. Lausunnon liitteenä on Kuntaliiton yleislausunto talousarvioehdotuksesta kuntatalouden teemasta.

Valtion liikennepoliittisiin prioriteetteihin ja rahoitukseen tarvitaan Suomessa lisää ennakoitavuutta. Valtion tulee kantaa vastuu kansallisen liikenneinfran ja perusväylänpidon rahoituksesta. Tarvittaisiin pitkän aikavälin linjaukset perusväylänpidon, kehittämisen ja palveluiden rahoitukseen. Kertaluonteinen investointiohjelma tuo apua lyhyellä aikavälillä, mutta ei ratkaise seuraavien hallituskausien näkymiä.

Perusväylänpidon osalta myönteistä talousarvioesityksessä on lisäpanostukset korjausvelan hoitamiseen. Perusväylänpidon rahoituksen jatkuvuutta tulisi kuitenkin vahvistaa, jotta korjausvelkaa voidaan hoitaa suunnitelmallisesti ja vaikuttavasti.

Budjettiperusteisten kehittämishankkeiden rahoitus on tippumassa todella alhaiselle tasolle **uusien kehittämishankkeiden** osalta ollen vuodesta 2028 eteenpäin noin 170 milj. euroa/v. Näkymä on karu huomioiden väyläverkon investointitarpeet ja myös valtion ja kuntien yhteishankkeet. Hallituksen tavoitteena on vauhdittaa teollisia investointeja Suomeen. Yritysten sijoittumisen ja logististen yhteyksien mahdollistaminen edellyttää usein investointeja valtion väyliin. Sijoittumispaikkakuntia ei tule jättää yksin näiden haasteiden kanssa. Kunnissa on kokemusta siitä, että valtion liikennehallinnon reagoiminen uusiin tilanteisiin voi olla todella hidasta.

Joukkoliikenteellä on keskeinen merkitys alueiden ja palveluiden saavutettavuudelle, työssäkäynnille, ilmastotavoitteille ja sosiaaliselle kestävyydelle. Kaupunkiseudut ovat kehittäneet pääosin omalla rahoituksellaan joukkoliikennepalveluja vastaten asiakkaiden tarpeisiin ja lisäten joukkoliikenteen kysyntää. Päätös lakkauttaa joukkoliikenteen ilmastoperusteinen valtionavustus (-13,3 milj. euroa/v) ja valmistelussa oleva ALV-korotus (ALV 10

CC BY

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

%:sta 14 %:iin) aiheuttavat joukkoliikenteen lipunhintoihin prosentteina kaksinumeroisia hinnankorotuspaineita. Samalla alan kustannukset ovat olleet nousussa. Matkustajien työmatka- ja muun liikkumisen kustannukset nousevat, mikä heikentää joukkoliikenteen kysyntää ja alan kannattavuutta.

Henkilökuljetusten ja joukkoliikenteen **ALV-korotus ei vahvista julkista taloutta**, sillä yhteiskunta on suuri näiden palveluiden tilaaja. Valtion verotulojen kasvu tulisi kuntien, hyvinvointialueiden ja asiakkaiden kulujen kasvusta. Vuonna 2024 tehty selvitys https://www.linja-autoliitto.fi/wp-content/uploads/2024/03/ALV-muutos_linjaautoala_20240111.pdf osoittaa myös, että työmatkakuluvähennysten kasvu pienentäisi verokertymää saman verran kuin arvonlisäverokertymä kasvaisi linja-autoalalla. Matkalippujen hintojen nousu kasvattaa suoraan myös julkisyhteisöjen maksamien matkakustannusten korvausten määrää. Hallituksen esityksen (HE 141/2024 vp) mukaisesti sanoma- ja aikakauslehdet verotettaisiin edelleen arvonlisäverolain 85 a §:n mukaan. **Kuntaliitto esittää**, että myös henkilökuljetuspalvelut ja joukkoliikenne **pidettäisiin 10 % verokannan piirissä**.

Myös **ELY-keskusten** (jatkossa Traficomin) järjestämän joukkoliikenteen rahoituksen vahvistaminen olisi tärkeää. Nykyisellä niukalla rahoituksella ELY:t joutuvat karsimaan liikennettä myös linjoilla, joille olisi asiakaskysyntää, ja tekemään lyhyitä sopimuksia liikenteenharjoittajien kanssa. Näin joukkoliikennepalvelun ennakoitavuus asiakkaille kärsii entisestään. Kunnille ELY:t ovat olleet tärkeitä kumppaneita yhteishankinnoissa.

Valtion ja kuntien yhteinen **investointiohjelma kävelyn ja pyöräilyn** olosuhteiden parantamiseksi on ollut tärkeä ja vaikuttava kannuste kunnille nopeuttaa laadukkaan kävely- ja pyöräliikenteen infran rakentamista. Ohjelman rahoitus on talousarvioesityksessä tippumassa todella alhaiselle tasolle (1,8 milj. euroa). Rahoitustasoa tulisi nostaa, jotta mahdollistetaan investointiohjelman vaikuttavuus ja edistetään laadukkaan infran suunnittelun ja toteutuksen jatkuvuutta kunnissa. Kunnat ja kaupungit ympäri Suomea ovat saaneet avustusta investointiohjelmasta.

Pyörämatkailu on kasvava matkailutrendi Suomessa ja kansainvälisesti. Suomeen perustettiin **Pyörämatkailukeskus (Bikeland.fi)** Traficomin hankerahoituksella vuonna 2020. Se on koordinoinut ja yhtenäistänyt pyörämatkailun kehitystyötä valtakunnallisesti (reitistöt, palvelut, infra). Toiminnalla parannetaan toimijoiden ja alueiden välistä yhteistyötä ja mahdollistetaan parempi palvelukokonaisuus kotimaisille ja kansainvälisille matkailijoille. Pyörämatkailukeskus ylläpitää myös www.bikeland.fi -sivustoa. Pyörämatkailusta hyötyvät matkailijat, paikalliset asukkaat, yritykset ja kunnat, aluetalous ja kansantalous. Työ on poikkiministeriöllistä. Toivomme, että

eduskunta turvaa budjettikäsittelyssään Pyörämatkakeskuksen koordinointi- ja kehitystyön jatkuvuuden.

Suomelle välttämätön **liikenteen verotuksen ja rahoituksen** kokonaisuudistus on käynnistymässä. Verotuksen tulisi edistää fiskaalisten tavoitteiden lisäksi ilmastotavoitteita. Suomi on implementoimassa myös uutta EU:n laajuista fossiilisen **polttoaineen jakelun päästökauppaa** (HE 119/2024 vp). Sen vaikuttavuus tieliikenteen päästöjen vähentämiseen riippuu myös muista politiikkatoimista. Toteamme, että kansallisilla toimilla kuten jakeluvelvoitteella, liikenteen verotuksella, ajoneuvokannan sähköistymisellä ja muilla vaihtoehtoisilla käyttövoimilla sekä joukkoliikenteen kilpailukyvyllä vaikutetaan siihen, miten nopeasti fossiilisen polttoaineen käyttö vähenee - kuten myös toimijoiden alttius päästökaupan aiheuttamalle hinnannousulle.

EU:n uuden **sosiaalisen ilmastorahaston** (SCF) tavoitteena on vähentää uuden päästökaupan aiheuttaman hinnannousun kielteisiä vaikutuksia haavoittuvassa asemassa oleville kotitalouksille, mikroyrityksille ja liikenteen käyttäjille ja edistää irtautumista fossiilisista polttoaineista. Pidämme tärkeänä, että Suomi tulevassa komissiolle toimitettavassa **ilmastotoimien sosiaalisen tuen suunnitelmassaan** kohdentaa SCF:sta saamaansa rahoitusta uusiin toimiin. Rahoituksella tulisi vauhdittaa energiasiirtymää ja liikenteen käyttövoimasiirtymää ja joukkoliikenteen, pyöräilyn ja muiden kestävien kulkutapojen kilpailukykyä sekä vähentää ja ehkäistä energia- ja liikenneköyhyyttä. Esitämme, että rahoituksesta osa ohjataan kuntien ja alueiden ilmastotyön rahoitukseen. Kaupunkien ja kuntien rooli on keskeinen kestävien liikkumisratkaisujen ja joukkoliikenteen edistämisessä, vähähiilisen kaukolämmön tuottajana ja liikenteen käyttövoimasiirtymän mahdollistajina.

Liikenteen rahoituksen uudistamisen osalta tuomme esille, että kaupunkien ja kuntien vastuut liikenteen nettomenoista (investoinnit, kadunpito ja joukkoliikenne) ovat jo nyt Suomessa suuret (noin puolet). Samoin kuntien katu- ja muuhun yhdyskuntainfraan kohdistuvat korjaus- ja investointitarpeet. Kaupungeilla ja kunnilla on rajalliset ja epätasaisesti jakautuneet mahdollisuudet rahoittaa edes osaa vastuullaan olevan yhdyskuntarakentamisen kustannuksista maankäyttökorvauksilla ja maanmyyntituloilla. Kaupunkien ja kuntien omistaman maan arvonnoususta seuraavia tuloja ei ole kohdennettavissa valtion vastuulla olevan liikenneinfrastruktuurin rahoittamiseen.

SUOMEN KUNTALIITTO

Johanna Vilkuna

Kehittämispäällikkö

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

LIITE

Yleistä valtion talousarvioehdotuksesta vuodelle 2025: kuntatalouden teema

Hallituksen tavoitteena on ohjata kuntatalouden tilaa kohti tasapainoa ja taittaa julkisen sektorin velkaantuminen. Valtion talousarvioesitys vuodelle 2025 sisältääkin useita kymmeniä kuntatalouteen vaikuttavia uusia linjauksia. Valtion talousarvioehdotuksen mukaan Petteri Orpon hallituksen toimet vahvistavat kuntataloutta noin 270 miljoonaa euroa.

Hallituksen toimien yhteisvaikutus ei nouse niin vahvaksi kuin talousarvioehdotuksessa esitetään. Yksittäisten kuntien taloutta vahvistavien linjausten rinnalla kuntien tuloihin kohdistetaan useita rahoitusleikkauksia sekä sitäkin lukuisampia kuntataloutta vähintään lievästi heikentäviä linjauksia, jotka eivät yllä henkilöstökustannusten noustessa hallituksen väittämään neutraaliin yhteisvaikutukseen. Kuntien rahoitusta leikataan vuonna 2025 myös sote-siirtolaskelman tarkentumiseen liittyvän jälkikäteisperinnän vuoksi. Valtionosuuksia peritään takaisin 167 miljoonaa euroa vuoden 2023 osalta ja 64 miljoonaa euroa vuoden 2024 osalta.

Merkittävin kuntataloutta vuonna 2025 vahvistava hallituksen toimenpide on 277 miljoonan euron valtionosuuslisäys sote-siirtolaskelman vaikutusten lieventämiseksi. Sen ohella hallitus kohdistaa valtionosuuksiin kuitenkin 25 miljoonan euron suuruisen indeksileikkauksen sekä 23 miljoonan euron leikkauksen, koska kuntien tehtävien ja velvoitteiden karsimisen toimenpidekokonaisuus jää keväällä 2024 hallituksen linjaamasta tavoitteesta. Kuntien tuloihin kohdistettu merkittävä leikkaus normien kevennysohjelman hitauden varjolla ei tuo julkiseen talouteen yhtään euroa säästöä, vaan on puhdasta lisävelanoton osaoptimointia valtiontaloudesta kuntien kukkarolle.

Myös kuntien saamiin valtionavustuksiin kohdistetaan iso leikkaus, kun laskennallisia kotoutumisen korvauksia leikataan 58 miljoonalla eurolla vuonna 2025. Lisäksi ammatillisen koulutuksen rahoitusta vähennetään yhteensä 120 miljoonalla eurolla, josta noin 40 miljoonaa euroa leikkaa kuntien valtionosuuksia. Myös opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustukset laskevat lukuisten säästöpäätösten vuoksi noin 40 miljoonalla eurolla.

Valtaosa hallituksen kuntiin kohdistuvista yksittäisistä päätöksistä ei ole kuntien talouden kannalta niin neutraaleja kuin talousarvioehdotuksessa väitetään. Osassa toimia, esimerkiksi perusopetukseen liittyvän oppimisen tuen vahvistaminen, kuntien kustannukset tulevat lisääntymään esitettyä voimakkaammin. Joissakin toimenpiteissä, kuten raportointi- ja suunnitelmavelvoitteiden purkamisessa, kustannukset eivät kevene oletetulla tavalla.

Euromääräisesti merkittävin esimerkki säästöjen epäonnistumisesta on TE-palvelu-uudistuksen liittyvä työllisyysmäärärahojen leikkaus 37 miljoonalla eurolla, joka on hallituksen laskelmissa puettu kuntien kannalta neutraaliksi kuntien velvoitteiden karsimisen varjolla.

Muutosten taloudelliset vaikutukset voivat osoittautua ylioptimistisiksi myös sen vuoksi, että erilaisten valtionavustushankkeiden päättyessä tai valtion rahoitusosuuden pienentyessä kuntien palvelutoiminta ei välttämättä lakkaa hallituksen laskelmien olettamalla tavalla. Kunnat voivat päättää jatkaa toimintaa ja kustannukset siirtyvät tällöin kuntien vastuulle.

Hallitus kohdistaa kuntiin vuonna 2025 siis lukuisia päätösperäisiä toimia, joista varsin moni heikentää kuntataloutta. Jos hallituksen toimien yhteisvaikutuksessa otetaan huomioon valtionosuuksien takaisinperinnät vuosilta 2023 ja 2024 sekä TE-palveluiden 37 miljoonan euron rahoitusleikkaus sellaisenaan niin hallituksen toimien yhteisvaikutus kuntatalouteen painuu nollaan tai sen alle. Kuntien talouden tosiasiallinen vahvistaminen jää vuonna 2025 siis käytännössä kuntien harteille.

Kuntien valtionrahoituksen tiukkuus näkyy myös siinä, että vertailukelpoinen valtionosuus kuntien nykytehtäviin (vuonna 2024) kasvaa vuonna 2025 kuntien sivistyspalveluiden tehtävien laajentumisesta ja kustannusten noususta huolimatta vain 29 miljoonalla eurolla. Kun huomioon otetaan TE-palvelu-uudistuksen käynnistyminen ja siihen myönnettävät valtion-osuusmäärärahat niin kuntien valtionosuudet lisääntyvät noin 530 miljoonaa euroa vuonna 2025. Summa on huomattavasti vähemmän kuin mitä TE-palvelu-uudistuksessa kunnille siirtyy palveluita ja rahoitusvastuita.

Kuntien talousnäkymät ovat nyt synkät

Kunnat ja erityisesti isot kaupungit ovat sote- ja TE-palvelu-uudistusten keskellä nyt äärimmäisen vaikean talousnäkymän edessä. Kuntien talouden tila on heikentynyt vuonna 2024 nopeasti. Jos kunnat eivät sopeuttaisi talouttaan lainkaan, kuntien ja kuntayhtymien vuosikate ei riitä kattamaan kuluvana tai tulevina vuosina poistoja, nettoinvestoinneista puhumattakaan. Ministeriön laatima kuntien kehitysarvio ennakoi kuntiin tulevina vuosina 1–2 miljardin euron suuruista epätasapainoa ja kuntien velkaantumisen kasvua peräti 8 miljardilla eurolla vuoteen 2028 mennessä.

Kuntien talouden heikentynyt tilanne näkyy myös Kuntaliiton syksyn 2024 Talousbarometrissä, jossa kysyttiin kuntien talousjohtajilta tunnelmia kuntien talousnäkymistä ja veronkorotuspaineista. Yli puolet kuntien talousjohtajista odottaa, että kunnan talouden tilanne heikkenee tulevan vuoden aikana edelleen. Noin 90 prosentissa kuntakenttää on tarvetta kohtalaisille tai

huomattavilla sopeutustoimille ja joka toisessa kunnassa painetta kohdistuu myös veroprosenttien nostoon. Sopeutuspaineita on kaikenko-koisissa kunnissa ja eripuolilla Suomea.

Talousnäkymien romahduksen taustalla vaikuttavat erityisesti kuntien voimakkaasti nousseet kustannukset, tuen tarpeen kasvaminen ja huomattavat investointitarpeet. Yksittäisten kuntien taloudellisia lähtökohtia vaikeuttavat mittavat sote-uudistuksen tasauserät sekä käsiin mahdollisesti jäävät sote-kiinteistöt. Kuntien eriytymistä kiihdyttävät myös väestökehitys ja taloudellisen kasvun erilainen jakautuminen maan sisällä.

SUOMEN KUNTALIITTO

Minna Punakallio

Pääekonomisti